

avait ajoutés aux siens, est perdu. Mais ni la longueur de l'introduction, ni le passage allégué du premier livre des Rois, ne prouve que l'ouvrage ait eu à son origine une étendue plus considérable. D'abord les préambules des discours d'Elihu et du psaume XLIX ne sont pas relativement moins longs que la préface du livre des Proverbes. Ensuite du passage allégué du premier livre des Rois, on n'est pas plus en droit de conclure que Salomon ait écrit 3,000 Proverbes, qu'on ne le serait du verset suivant, qu'il a composé des livres sur toutes les espèces de plantes et d'animaux.

Qu'était-ce qu'Agur, fils d'Iaké, l'auteur du premier appendice (chap. xxx) (1)? qu'était-ce que Lemuel, à qui, dans le second, sa mère adresse les plus sages conseils? Autant de questions insolubles. Le troisième appendice, où se trouve le portrait de la femme vertueuse, un chef-d'œuvre, ne porte aucun nom : l'auteur en est tout-à-fait inconnu (2).

(1) « Capita vero xxx memorantur alii sententiarum auctores, quas quidem, ut ab ipso Salomone mutatas, certe eodem spiritu scriptas, Salomonicis addiderunt. » Ita Bossmetius, *ibid.*

(2) Aux Commentateurs du livre des Proverbes cités par Corn. Lapierre, ajoutons, parmi les Catholiques, Bossuet dont les notes courtes et simples sont précieuses; parmi les Protestants: Alb. Schultens, *Proverbia Salomonis. Versionem integram ad Hebraeorum fontem expressit atque Commentarium adiecit.* Hagd. Batav. 1768. Vogel en a donné un abrégé accompagné d'observations critiques, auxquelles ont été ajoutées de nouvelles interprétations et une préface de Semler, Hal. 1768. Ziegler, *Neue Übersetzung der Denksprüche Salomo's.* etc. Leipz. 1791. Rhode, *De veterum Poetarum sapientia gnomicis, Hebraeorum imprimis et Graecorum, Hasnia, 1800.* Holden's, *Attempt towards an improved translation of the Proverbs of Solomon, from the original Hebrew, with notes critical, etc.* London, 1819. Umbreit, *Philologisch-kritischer und philosophischer Commentar über die Sprüche Salomo's.* etc. Heidelberg. 1836.

COMMENTARIA

IN

PROVERBIA SALOMONIS

ARGUMENTUM.

A Siracide, congruo tam materie quam disciplina ordine, transeo ad Salomonem, hoc est, a rivo ad fontem, a scintilla ad rogam, a radio ad solem. Uterque enim idem moralis sapientie de moribus et virtutibus tractat argumentum : sed Salomon uti prior, ita et sapientior longe fuit Siracide ceterisque mortalibus, adeoque sapientum omnium magister et princeps. Quocirca hic prolegomena nulla, vel pauca præmittam : quæ enim premisi Siracidi, serviunt et Salomoni. Rem ergo aggredior, quia opus vastum, et tempus breve, scilicet magnum hic æquor arandum; si prius tribus verbis libri argumentum, partitionem, methodum, inscriptionem, auctorem, usum, scopum, parallela et Commentatores indicaro. S. Hieronymus notat Auctorem tribus nominibus fuisse insignitum : vocatus enim fuit primo, *Salomon*, id est pacificus; secundo, *Cohélet*, id est Ecclesiastes; tertio, *Iedidia*, id est amabilis Domino; atque juxta hæc tria sui nomina, tria pariter edidisse volumina, scilicet Proverbia, in quibus fere instruit incipientes in sapientie et virtutis studio; Ecclesiasten, in quo proficientes; et Canticum Canticorum, in quo perfectos informat. Idem tradit B. Gregorius Nyssenus, homilia 4 in *Cantic.* Audi ipsammet S. Hieronymum, epist. ad *Paulinum* de omnibus S. Scripture libris : « Salomon pacificus, et amabilis Domini, mores corrigit, naturam docet, Ecclesiam jungit et Christum, sanctorumque nuptiarum dulce canit epithalamium. » Plenius vero initio Commentar. in *Ecclesiasten* : « Tribus nominibus vocatum fuisse Salomonem Scripturæ manifestissime docent : *Pacificum*, id est *שלמה* Salomonem; et *ידידיה* *Iedidia*, hoc est, dilectum Domini; et quod nunc dicitur *קהלת* *Cohélet*, id est Ecclesiasten : *ὁδομαχός* autem Græco sermone appellatur, qui cœtum, id est ecclesiam, congregat : quem nos nuncupare possumus concionatorem, eo quod loquatur ad populum, et sermo ejus non specialiter ad unum, sed ad universos generaliter dirigatur. Porro pacificus et dilectus Domini, ab eo quod in regno ejus pax fuerit, et eum Dominus dilexerit, appellatus est. » Et mox : « Is ilaque juxta numerum voca-

bulorum tria volumina edidit, Proverbia, Ecclesiasten et Canticum Canticorum. In Proverbis parvulum docens, et quasi de officiis per sententias erudiens : unde et ad filium ejus sermo crebro repetitur. In Ecclesiaste vero mature virum ætatis insituens : ne quidquam in mundi rebus putet esse perpetuum, sed caduca et brevia universa, quæ cernimus. Ad extremum, jam consummatum virum, et calcato sæculo preparatum, in Canticum Canticorum sponsi jungit amplexibus. Nisi enim prius reliquerimus vitia, et pompis sæculi renuntiantes, expeditos nos ad adventum Christi paraverimus, non possumus dicere : Osculetur me osculo oris sui. Haud procul ab hoc ordine doctrinarum et philosophi sectatores suos erudiant, ut primum Ethicam doceant, deinde Physicam interpretentur; et quem in his profecisse perspexerunt, ad Theologiam usque perducant. » Subdit S. Hieronymus, id ipsum significare Salomonem titulis quos sibi diversos initio librorum indit. « In Proverbiis enim notatur : Proverbia Salomonis, filii David, regis Israel. In Ecclesiaste vero : Verba Ecclesiaste, filii David, regis Jerusalem; superfluum quippe est hic Israel, quod male in Græcis et Latinis codicibus invenitur. In Canticum autem Canticorum, nec filius David, nec rex Israel, sive Jerusalem, prescribitur, sed tantum Canticum Canticorum Salomonis : sicut enim Proverbia quasi rudis instiluto, ad duodecim tribus, et ad totum pertinent Israel; et quomodo contemptus mundi non nisi metropolis convenit, hoc est habitatoribus Jerusalem : ita Canticum Canticorum ad eos proprie facit mentionem, qui tantum superna desiderant. Ad incipientes et proficientes, et paterna dignitas, et regni proprii merito indicatur auctoritas : ad perfectos vero, ubi non timore eruditur discipulus, sed amore filius, proprium nomen sufficit, et æqualis magister est, et nescit esse se regem. » Denique addit allegoriam de Christo : « Ceterum, ait, secundum intelligentiam spiritualem, pacificus, et dilectus Dei Patris, et Ecclesiastes noster est Christus, qui medio pariete destructo, et inimicitias in carne evacuans,

fecit utraque unum, dicens: Pacem mesam do vobis, et pacem meam relinquo vobis. De quo Pater ad discipulos: Hic est, inquit, Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, hunc audio; qui est caput omnis Ecclesie: nequaquam ad Synagoga Judecorum, sed ad Gentium multitudinem loquens, rex Jerusalem, vivis lapidibus extracta. » Simili modo Paphnutius Abbas apud Cassianum, *Collat.* III, cap. vi, hosce tres Salomonis libros triplici abrenuntiationi gradatim accomodat.

Præterit S. Hieronymus librum Sapientie, quia de ejus auctore sequæ ac auctoritate, an scilicet canonica sit Scriptura, dubitavit; de quo proinde suo loco accuratius agendum.

Porro tres libros jam citatos esse Salomonis, dictatos illi a Spiritu Sancto, ac consequenter eos continere veritatem divinam, atque obtinere canonicam S. Scripture auctoritatem, apud omnes tam Hebræos, quam Græcos et Latinos orthodoxos, quin et cæcodoxos ac hereticos in confesso est. S. Hieronymo ad stipulantur S. Basilium, Olympiodorus et alii. Audi S. Basilium in principium *Proverborum*: « Imprimis, ait, Proverborum liber instructio morum est quedam, nec non animi perturbatorum correctio; denique vite in universum documentum, frequenter ac breves eorum, quæ sunt agenda, continent præceptiones. Ecclesiastes vero physiologiam attingit, nobisque in hac via vanitatem palam ostendit, ut in his, quæ cito prætereunt, minime sit homini invigilandum, neque item animi curas in rebus vanis collocandum. Cantica Canticozum animæ perfectionis modum demonstrant: sponsi namque ac sponsæ concordiam continent, hoc est, animæ cum Deo Verbo familiaritatem. » Docet ibidem S. Basilium Salomonem in Proverbiis de singulis virtutibus, nulla præferentia, exacte disserere; ideoque tradere non solum Ethicam proprie dictam, sed et Œconomiam ac Politicam, quæ sunt Ethicæ genericæ sumptæ tres partes et species. Instruit enim hic Salomon non tantum privatum, qua ratione seipsum, sed et patremfamilias, qua ratione familiam, ac principem, qua ratione rempublicam genere regereque debeat. Aliæ enim virtutes decent privatum, aliæ patremfamilias, aliæ principem. Unus existit Theodorus Mopsuestenus Episcopus (qui primo solitarie ac monastice vite cum S. Chrysostomo cultor et collega, lapsus deinde in omnium luxuriam est, ex quo frustra eum extrahere sælegit S. Chrysostomus, epist. ad Theodorum lapsum: hic enim fuit Mopsuestenus, ut Baronius anno Christi 428, et alii tradunt; idque liquet ex Hesychie Hierosolymitano in Synodo V, act. 5. Unde ulterius in hæreses varias prolapsus, factus est Nestorii magister. Quare cum vite licentiori se dederet, non tulit graves hæse Salomonis sententias et correptiones, præsertim luxurie, quas cap. vi, vii, et deinceps sæpius interserit; qui dicere non est veritas Salomonem,

cum Proverbia et Ecclesiasten scriberet, prophetiam gratiam non accepisse, sed tantum prudentiam humanam e dictasse, uti refertur et damatur in Synodo V Constant., act. 4. Ex qua damnatione inferas Salomonem vere, cum hæse scriberet, prophetie gratiam accepisse, fuisseque Prophetam; idque liquebit cap. xxx, vers. 1.

Porro Hebræi nonnulli et Thalmudici censent Proverbia a Salomone viva voce fuisse dicta, eaque vulgi ore celebrata et trita, tandem ab Isaia post ducentos annos fuisse conscripta, et post-eritati tradita: qua de re quid sentiendum sit, dicam, cap. xxv, vers. 1.

Adhæc Lyranus, Vatablus et alii nonnulli censent has sententias a Salomone dictas et dictatas, sed vario et promiscuo ordine; quocirca eas ab alio quopiam in unum hæc serie et ordine, qua jam in hoc libro exstant, esse congestas et digestas. Cæterum verius est contrarium, scilicet hæse gnomas hoc ordine, quo nunc exstant, ab ipso Salomone esse conscriptas. Id enim rerum et sententiarum inter se connexio, et quasi cœnæsatio exigere videtur, saltem ab initio libri usque ad cap. x. Nam post cap. x non cernitur ille nexus et ordo: unde constat quasdam illarum non a Salomone, sed a posteris hæc esse tradetas, suoque ordine dispositas. Id patet ex titulo cap. xxv et seq., ubi dicitur: « Hæ quoque parabole Salomonis, quas transtulerunt (Vatablus, hæc retulerunt) viri Ezechie regis Juda. » Ubi et quoque innitit, alias Salomonis sententias, quæ cap. xxv antecedunt; non a Salomone, sed ab aliis pariter esse collectas, et suo ordine digestas. Verum potius et quoque referas ad ipsas parabolas, non ad earum ordinem, q. d. Hucusque fuere parabole Salomonis; quæ sequuntur, ejusdem sunt; at non ab ipso Salomone, sed a viris Ezechie hæc ordine eo, quem cernis, tradetas et dispositas.

Idem clare patet ex cap. xxiv juxta editionem Septuaginta Romanis correctam. Ibi enim valde diversus est ordo ab eo qui est in Vulgato interprete Latino. Nam initio capituli ponuntur ea quæ habet Vulgatus eodem cap. xxiv usque ad vers. 23, ubi annotavit quoque Schollastes ibidem; deinde nonnullæ sententiæ adduntur, quæ in Vulgato non exstant. Post eas subiunguntur ea quæ in Vulgato exstant cap. xxx, et initium cap. xxxi usque ad vers. 10: « Mulierem fortem quis inveniet? » deinde capite xxv habentur eadem quæ apud Vulgatum eodem capite usque ad finem libri leguntur. Rursus et mulierem fortem quis inveniet? aliqui codices Græci ponunt cap. xxiv, alii xxxi. Quanquam Vulgato interprete quoad ordinem per omnia consentiunt Græci Complutenses, Vatablus et alii, quin et ipse textus originalis Hebræus.

Dux sunt primariæ hujus libri partes: prior a cap. 1 usque ad cap. ix continet parenesin ad sapientiam. Ad eam enim omnes adhortatur Salomon proponendo ejus dignitatem, naturam et

causas omnes, puta materialem, formalem, efficientem et finalem, ac effectus, sive ingentes fructus et commoda, quæ sui studiosis plena manu confert sapientia.

Posterior a cap. ix ad finem libri continet ipsa dogmata et præcepta sapientie: nam cap. ix sapientia instituit sacrificium, indeque sacrum epulum, quod recte convivium sapientie nuncuparis; ac mox inducit Salomonem sapientissimum velut in hoc convivio præsidem et modimperatorem, sapientie dogmata per varias, graves, acutas et elegantes gnomas edisserentem, et ritu conviviali omnibus hominibus ad hoc convivium invitatis enuntiantem. Unde hoc sapientie et Salomonis convivium imitatus est Plato in Convivio, Plutarchus in *Symposio*, ubi septem Græci sapientes super mensam sapienter interloquentes in dicit, Athenæus in *Convivio sapientum*, et alii passim. Quocirca Clemens Alexandrinus, lib. I *Stromat.*, asseverat Platonem ex Proverbiis et Ecclesiaste Salomonis multa mutuatum vel suffragatum esse. De hoc convivio plura dicam cap. ix.

Posterior autem hæc pars in binas vel ternas subdividi potest. Prima enim ejus pars est a cap. ix usque ad xxv, ubi interrupte loquitur, suaque proverbialia quasi oracula promittit Salomon. Secunda est a cap. xxv usque ad xxx, ubi ponuntur parabole Salomonis congestæ et digestæ a viris Ezechie regis Juda, uti dicitur cap. xxv, 1. Tertia, a cap. xxx ad finem, complectitur ænigmata et sententiæ « Congregantis filii Jacho, ac Lamuelis regis. Quocirca noster Salazar censet Salomonem in hoc sapientie convivio tres inducere interloquutores, nimirum ipsum Salomonem, Agur et Lamuelem, ideoque in versione Septuaginta verba Agur et Lamuelis statim poni post cap. xxiv, quasi hi interloquantur, eisque suas loquendi vias det Salomon: quibus absolutis ipse suas resumat, sermonemque proseguatur usque ad finem libri; qua de re suis locis disseram. Sic Salomonem imitati Plato, Plutarchus, Athenæus et alii in suis Dialogis convivialibus, Socratem, Protagoram, Alcibiadem, Homerum, aliosque sapientes quasi interloquutores inducunt. Verum enimvero omnia quæ hoc libro continentur, etiam verba Lamuelis, cap. xxxi, esse ipsius Salomonis omnes consentiunt; etsi Salomon ibidem, uti et alias subinde, matrem loquentem et se puerum doceant inducat. De solo cap. xxx dubitari posset, an sit Agur, an Salomonis. Nec Agur ibidem ut interloquitur velut in dialogo, sed ut celebris illo ævo sapientie per ænigmata doctor introducit. Denique in Agri persona loquitur ipse Salomon, uti ostendam cap. xxx.

Hinc sequitur in proverbialibus hæse gnomis frustra queri ordinem et connexionem earum inter se, cum sæpe nulla talis inveniri et assignari queat. Esto enim subinde de eodem argumento, et de eadem virtute duas vel tres coacer-

vet sententias, tamen his absolutis illico ad aliud prorsus themata digreditur. Veteres enim sapientes suam Ethicam tradebant per breves gnomas, easque diversas et disparatas, sine ullo connexionis ordinis studio, uti ostendi proemio in *Ecclesiastico*; præsertim autem id faciebant in sermonibus mensalibus, puta in convivio: in illis enim mens convivarum, epulis intenta, non fert sermonem nimis serium et connexum, ut illi morose attendere et intendere debeat, sed sententiarum elegantium varietate gaudet, sequè pascit et oblectat. Unde Plutarchus in *Quæst. conviv.* 1: « Oportet, ait, esse questiones faciliores, propositiones claras, succinctas interrogationes, ne rudiores absterreat et defatiget. » Ita censent hujus libri Commentatores ad unum omnes.

Porro Salomon scripsit Proverbia stylo ethico et suaviori, non prophæico. Unde S. Cyrillus, lib. VII *Contra Julianum*, asserit, « Salomonem non vocari Prophetam a Christianis; » hinc et Proverbia olim in synagoga decantabantur voce ad suadendum composita. Audi Zamoram, libro I *Grammat.*, cap. iv: « Pentateuchus, ait, et libri historici cantantur modo plano et leni; libri Prophætales, modo severo et satyrico; Psalterium, modo contemplativo et gravi; Proverbia, modo bono et consiliativo; Cantica, modo alaci et jucundo; Ecclesiastes autem, modo severo; sed ad hoc intelligendum opus esset experientia vivæ vocis illorum. » Salomon tamen veras aliquas hic miscet prophetias, ut patet cap. xxx, vers. 1 et seq.; imo Cantica Canticozum continua sunt prophæta de Christo et Ecclesia, capite 1, versu 4. Quare Salomon vocatur, et vere fuit Propheta, esio inferior Davide patre suo. Unde S. Gregorius Thaumaturgus in *Eccle.* cap. 1, vers. 1: « Salomon, ait, Davidis et Prophæta filius, item mortalium omnium clarissimus, et Prophæta sapientissimus. » Et S. Augustinus, lib. XVII *De Civit.* cap. xx: « In Proverbiis, ait, Ecclesiaste et Canticis reperitur Salomon prophætasse de Christo et Ecclesia. » Idem in *Psalms.* cxvii, « per Salomonem salubria monita, et divina Sacramenta Spiritum Sanctum operatum, » asserit. Neque Neocæsariensis solum, verum et Hilarius, canon 5 in *Math.*, vocat « Prophetam magnum, et merito dilectæ sapientie Deo charum; » itemque Ambrosius, lib. *De Salomone*, sive in fragmento narrationis cap. xxx *Proverborum*, non solum communi aliorum Prophetarum appellatione, sed præceteris excellenti Salomonem dignatur: « Ante adventum, ait, Christi Prophæta nulli, concepto Spiritu Sancto, futura nuntiavit, inter quos et Salomon loco suo et ordine pro temporibus numeratur; sed inter alios et ipsum esse aliqua distantia, ideoque ceteri solo Spiritu locuti sunt; Salomon autem Spiritu et adjuncta sapientia esse locutus. » Isidorus etiam, lib. *De Vita et morte Sanctorum*, cap. xxxiv: « Salomon, ait, Sacramenta Ecclesie revelavit. » Eodem honore titulo

condecorant Salomonem Prosper, part. II *De Predictione*, cap. xxvii, et Rupertus, protogo in *Ibrum Psalmorum*, cap. 1. S. Antonius quoque in *Hist.* passim appellat Prophetam. Denique Franciscus Georgius, tom. V *Prophetarum*, qui est de septem Sapientum doctrina, sect. 4, problem. 2, asserit, «ideo fuisse Salomonem unctum a Nathan propheta, ut innuerebatur ipsum habiturum christa prophetici spiritus, quo nonnulla futura praediceret, et multa recondita quamvis aenigmatica palefaceret; ad quorum quodlibet exigitur spiritus propheticus.»

Inscribitur hic liber hebraice *משלי סלמון* *misle*, graece a Septuaginta *προιμια*, latine *Proverbia*, vel *Parabola Salomonis*, quia continet sententias graves, et quasi ethica axiomata tantae auctoritatis, veritatis et certitudinis, ut eis contradici nequeat, inquit S. Athanasius in *Synopsi S. Script.* cap. xiv, quae hominem quovis casu vel occurrat ad sapienter agendum, vitamque prudenter instituendam erudiant et dirigant. Quare inter eas, aliae sunt proverbialia sive adagia, aliae parabole sive comparationes et similitudines, aliae apophthegmata, aliae strophae et aenigmata, de quibus plura dicam cap. 1, vers. 1. Ad haec sententiae aliae sunt ethicae, aliae oeconomicae, aliae politicae, aliae denique theologiae. Insuper quaedam sunt didascalicae et doctrinales, quaedam consolatorie, aliae practicae et ahortatorie. Audi S. basilium in *initium Proverb.*: «Proverbia nomen, ait, de eo quod vulgariter dicitur, apud externos compescitum est, de illis plerumque quae in trivis dicuntur. Omos enim apud illos via dicitur. Unde parva dicitur verbum iuxta viam, usu multorum tritum, et quod a paucis ad plura similia transferri potest. Apud nos vero proverbium est sermo utilis, sub umbra figurae idonea expressus, nullum et usus et gravitatis complectens, in recessu quoque multum a te sententia contegens. Ex quo Dominius: haec, inquit, in parvis locutus sum vobis. Tempus venit, ut non jam in parvis, sed palam vobis loquar; quasi sermo proverbialis aperta ac libera dicendi viam non habeat, sed operimento quodam, et aenigmati, ac verbis aliis mente atque sententiam narret.» Verum enimvero diligenter hic advertendum proverbialia haec sententias non esse veras in hoc quod semper ita accidat: significant enim non quid semper, sed quid plerumque fiat, vel faciendum sit; subinde etiam notant duntaxat eventum, licet rarum: significant enim quid ex tali vel tali facto boni vel mali sequi, ac sperari vel timeri possit, quidquid subinde accidat, ut: «Dirigatio in habitis regis, in iudicio non erabit os ejus,» *Proverb.* xvi, 40. Similia sunt cap. 1, vers. 21; cap. xviii, vers. 12. Id. psalm pluribus exemplis ostendi canone 7 in *Ecclesiasticum*.

Pro versioni Latinae Vulgatae addam versionem Septuaginta, Aquilae, Symmachi, Theodotionis, Chaldaei, Syri, Arabici et aliorum. Ubi nota,

Septuaginta hic, uti et alibi saepe, distindere ab Hebraeo et Vulgato Latino, quia, ut solerter advertit S. Augustinus, lib. II *De Consensu Evangelicorum*, cap. lxvi, Septuaginta Dei spiritus aeti, saepe non tantum interpretes, sed et paraphrastes sunt. Accedit quod Septuaginta quaedam aliter legerit in Hebraeo, quam Noster, praesertim cum aliter sunt litterae: tunc enim facile unam pro alia substituunt, indeque variant scriptores et codices. Sic pro littera *Γ* subinde in suis codicibus habuerunt et legerunt litteram *Γ*; pro *Ϛ* legerunt *Ϛ*, uti suis locis ostendam. Denique in versionem Septuaginta per tot saeculorum intervalla multi irreperere poterunt, et de facto non pauci irrepererunt errores.

Denique auctor libri est Salomon, filius Davidis, rex Israel; qui in Ethica, aequae ac in omni sapientia et scientia, excelluit; fuitque Dei dono et iudicio mortalium omnium sapientissimus. Locutus est enim tria millia parabolarum, et quinque millia carminum, quorum nonnulla, et quae meliora huic libro inserta sunt, III *Reg.* iv, 32.

Quocirca Salomon, uti etate et antiquitate, sic et sapientia longe superavit septem Graeciae sapientes, ceterosque omnes: Salomon enim regnare cepit a creatione mundi anno 2929, a diluvio anno 1272, a nativitate Abrahae anno 980, ab exitu Hebraeorum ex Aegypto anno 478, post captam Trojam anno 144, ante Olympiades anno 239, ante Romam conditam anno 262, ante monarchiam Persarum, sive ante Cyrum, sub quo florere septem Graeciae sapientes, ante 482, ante Alexandrum Magnum, sub quo florere Socrates, Plato et Aristoteles, anno 679, ante Christi nativum anno 1013. Vide tabulam chronologicam, quam praefixi Pentateucho. Eodem tempore regnabat in Tyro Saron rex, in Aegypto Vaphres, cuius filiam in uxorem accepit Salomon, teste Eusebio et Eusebio, lib. IX *Prepar. Evang.* Apud Lacedaemonios rex erat Stratis, apud Corinthios Ion, apud Athenienses Archippus, apud Latinos Alba Sylvius filius Aeneae Sylvii; in Asia dominabantur Amazones, in Aethiopia regina Saba. Sub idem tempus florere Homerus et Hesiodus, teste Eusebio. Unde et Cyrillus, libro VII *Contra Julianum*, Homerus facit coaevum Salomoni: natus est enim Homerus anno regni Salomonis 20, vixitque 104 annos, uti multis probat notus Salomon, tom. III et IV *Annal.* Quare Homerus potuit audire sapientiam Salomonis, eamque discere.

Sapientia vero Salomonis diversa fuit, non humana, utpote et indita non ab homine, sed a Deo: «Dedit tibi (ait Deus Salomoni, III *Reg.* iii, 12) cor sapiens et intelligens in tantum, ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit.» Et cap. iv, vers. 29: «Dedit quoque Deus sapientiam Salomoni, et prudentiam iudicandi nimis, et latitudinem cordis, quasi arenae quae est in litore maris. Et praecedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium Orientalium et

Aegyptiorum, et erat sapientior cunctis hominibus, sapientior Ethan Ezraha, et Heman, et Chalchol, et Dorda, filiis Mahol; et erat nominatus in universis gentibus per circuitum. Locutus est quoque Salomon tria millia parabolas, et fuerunt carmina eius quinque et mille.» S. Hieronymus in *Quaest. Hebr.* in lib. III *Regum*, censet tria haec millia parabolarum hoc Proverborum libro contineri: «In Proverbiis enim, ait, versus nonaginti quindecim continentur, in quibus etiam continentur tria millia parabola.» Intellige synoecistiche, scilicet partem majorem trium millium contineri, non tota tria millia: praesertim quia Josephus, lib. VIII *Antiquit.* cap. ii, narrat a Salomone compositos parabolarum atque similitudinum libros ad tria millia. Adde Questiones illas in lib. *Regum* non videri esse S. Hieronymi, nam stylo ab eo discrepant, nec S. Hieronymus earum meminit lib. *De Script. Eccles.*, ubi tamen meminit *Quaest. in Genesis*, uti solerter advertit Bellarminus, lib. *De Script. Eccles.*, in S. Hieronymo. Sed audi Josephum: «Composuit etiam libros odorum et carminum quatuor supra mille, ac parabolarum et similitudinum libros ter mille; cuiuslibet enim speciei plantarum suam adhibuit parabolam ab hyssopo usque ad cedrum; idem fecit de pecoribus et ceteris terrestribus animalibus, nata librisque et quae per aerem feruntur.»

Porro Origenes, prologo in *Cant.*: «Proverbia Salomonis, ait, succinctis brevibusque sententiis incentes et perfectos continent sensus.» Quin et ipse Salomon, *Sap.* viii, 2: «Hanc (sapientiam), ait, amavi et exquisivi a juventute mea, et quasi sponsam mihi eam assumere, et amator factus sum formae illius. Generositatem illius glorificat, contubernium habens Dei (graecae, *illi convivium cum Deo*); sed et omnium Domini dilexit illam. Doctrina (graecae *παιδα*, id est *mystis*), initialrix, sanctioris; sicut enim sacerdos divina pro dignitate tractat, sic et sapiens per sapientiam digne bonum colit, et sancte tractat sancta) enim est disciplina Dei, et electrix (graecae *σεκστρια*; alii, *invenrix*; alii, *ponderatrix*) operum illius.» Vide sequentia. Haec de causa Hemigius in illud *Coloss.* ii, 9: *Inhabitavit in ipso omnis plenitudo divinitatis corporaliter*: Habitavit enim, ait, in Salomone per sapientiam, in Daniele per castitatem, in Prophanis per sanctitatem, in Moysae per mansuetudinem, in Christo vero per omnem virtutem et innocentiam.» Sic Trismegistus ad Tatum filium de heroibus et principibus ait, quod «mente consensu immortales habentur, intelligentia cuncta complexi,» juxta id quod paulo ante dixi «Scriptura Salomonem habuisse «latitudinem cordis, quasi arenam quae est in litore maris,» hoc est, ut explicat Vatablus, dedit illi Deus capacissimum animum, multa comprehendendum et intelligentiam, q. d. Dedit ei tam amplam mentem, quam amplum locum occupat arena quae est iuxta mare. Hinc Nazianzenus in *carm. De Vir-*

ginitate, Salomonem vocat *Sophia verticem*. Quin et Abulensis in III *Reg.* ii, Quaest. XI, Salomonem in sapientia praefert Adamo, licet illum eidem postponent Pererius, lib. III in *Genes.* Quaest. III, Valencia, tom. I, disp. vii, *Quaest.* II, puncto 1, et Binada, lib. III *De Salomone*, cap. xi, num. 12.

Porro quia in Proverbiis Salomon omnem suam sapientiam exprimit, hinc Proverbia a Patribus vocantur Sapientia Salomonis. Audi Eusebium, lib. IV *Histor.* cap. xxii: «Porro non hic solus (Egesippus), sed Ireneus, et tota veterum turba Proverbia Salomonis sapientiam *πρωτοτυπον*, id est, *omni virtute versantem* (vel, ut alii ad verbum vertunt, *cuncti virtuosam*, aut *omnis studiosam*) affirmant;» et cap. x ex Melitone: «Salomonis Proverbia, ait, sive sapientia. Clementis Romanus, lib. I *Constit.* cap. vii, cum integrum fera cap. vii *Prov.* de muliere prava recitat: «Audiamus, ait, quid in sapientia praecipit sanctus sermo: Fili, serva sermones meos, etc. Dio sapientiam scire tuam esse.» Et cap. vii iterum citans locum *Prov.* xxxi de muliere forti: «Mariatum tuum de te sapientia laudet, cum per Salomonem ait: Mulierem fortem quae invenit?» Et iterum, cap. x: «Verbum quod in Sapientia Domini scriptum est: Melius est habitare in solitudine, quam cum loquace et pugnae muliere,» etc., quod est ex cap. *xxi Prov.* Ac ne quis arbitraretur fortitum aliquem in Clemente memoria lapsum, sciat non solum librum Proverborum, sed praeterea omnes Salomonis libros *eo Sapientia* nomine indigiti; nam in epistola ad Jacobum fratrem Domini, canitica item appellat *Sapientiam*: «Dei, ait, dilectio morti comparatur, dicente Sapientia: Valida est dilectio ut mors,» etc. De quo videndus omnino nosler Turrianus in *Explanationibus Clementis*, capite vii. Atque adeo etiam S. Cyprianus, lib. III *Testim. ad Quirin.* cap. xvi, quod est de bono martyrii: «In Sapientia, ait, Salomonis: Liberal de malis animam testis fidelis;» quae verba petita sunt ex cap. *xiv Proverb.*; et cap. *lvi* affert locum *Prov.* *xv*: «In Sapientia, ait, Salomonis: In omni loco speculatur oculi Dei bonos et malos.» Ubi videndus Pamela super cap. *xvi*, num. 40, existimans certo omnes Salomonis libros, ac non solum Proverbia, titulo *Sapientia* inscribi a Cypriano. Denique Ecclesia haec libris vocat sapientiales, et Sapientiam Salomonis. Unde cum in Missa vel officio Ecclesiastico quidquam fuisse libris recitat, ex libro Sapientiae id se demonstrare affirmat.

Ex diebis liquet primo falli eos, qui censent Salomonem nonnulla sua dogmata hausisse a Gentilibus Philosophis et Sapientibus; aut a Gentilium ritibus, dicta et facta alludere (unde et ex illis ipsum explicant): tum quia omnium prior, aequae ac sapientior fuit Salomon, adeo ut ipse nullus fuerit discipulus, sed omnium magister; tum quia Hebraei nullam cum Gentilibus voluerunt habere

communem, tanquam populus sanctus, a Gentilibus separatus, et uni Deo consecratus: quare populus Gentiles sua a Salomone et Hebraeis hauserunt, quam Hebraei a Gentilibus, uti docent Eusebius passim *De Praeparat. Evang.*, S. Augustinus *De Civit. Dei*, Theodoretus et alii; tum denique quia Sapientia Salomonis fuit divina et a Deo infusa: longe ergo omnia Gentilium dicta dogmataque transcendit. Unde et cum Gentilium dogmatibus, moribus et ritibus eam comparare indignum est, et Deo injurium; perinde ac indignum et injurium est herae vel domine, eam cum ancilla componere: omnes enim scientiae Gentilium Sapientiae divinae velut ancillae serviunt et ancillantur.

Liquet secundo quanta sit paraboliarum Salomonis antiquitas, dignitas, majestas, utilitas. Quocirca S. Hieronymus epist. 7 *ad Letam*, Albini conjugem, de Paulae filiae institutione, monet ut eam a teneris imbuat hisce parabolis: «Discat, ait, primo Psalterium, his se canticis avocet, et in Proverbiis Salomonis erudiat ad vitam.» Pulcherrime enim hic traduntur sententiae, quibus in omni loco, gressu (unde et vocantur Paroemiae, quasi viatorum itinerariae, quod viam et iter, id est gressus et actiones omnes dirigant), sermone et operatione utamur ad recte gradiendum, loquendum et operandum. Qua de causa separatim ceteris S. Scripturae libris sententiae Salomonis a Siracide cussae exstant, exiguoque libello continentur, ut per vias a quolibet deferri, legi et teri possint, accipere quasi assiduis viae comes, imo dux, et, ut ille ait: «Vade macum.» Ita illustris, et Reverendiss. Matthias Hovius pie memorie, nuper cum in Belgio agerem, Archiepiscopus Mechliniensis, libellum hunc Salomonis et Siracidae gnomas continentem, assidue secum etiam per vias et itinera deferrebat, eumque in curru et hospitibus (instar magni illius Stanislai Hosii Cardinalis, qui concilio Tridentino praefuit) diligenter legebat et relegebat: unde ejus sententias, quae particularem in rebus quibusque prudentiam, tam humanam quam divinam docent et praescribunt, ad unquam callebat, atque ex earum prescripto et dictamine actus omnes suos, tum privatos, tum publicos moderabatur et dirigebat; ideoque Archiepiscopatum adeo probe et sancte gubernavit, ut presentibus ingens sui desiderium, discipulis exemplum, posteris formam perfecti Pastoris et Episcopi, cum fama posthuma reliquerit et expresserit. Haec de causa inter elogia Salomonis illud imprimis celebrat Siracides dicens: «Et replesti in comparationibus aenigmata; ad insulas longe divulgatum est nomen tuum, et dilectus es in pace tua. In cantilenis, et proverbiiis, et comparationibus, et interpretationibus miratae sunt terra.» *Eccli. xlvii, 17.* Vide ibi dicta, et Josephum lib. VIII *Antiq.* cap. n. Denique S. Hieronymus in cap. xii *Eccle.*, ad illa vers. 9: «Et investigans composuit (Salomon) parabolas multas:

«Aliud, ait, in medulla habentes; aliud in superficie pollicentes. Proverbia quippe non hoc sonare quod scriptum est, etiam in Evangelicis edocemur; quod Dominus populo in proverbiiis et parabolis sit locutus, secreto autem Apostolis dissolverit ea, *Matth. xii* Ex quo manifestum est, et Proverborum librum, non ut simplices arbitrantur, patentia habere praecipua; sed quasi in terra aurum, in nuclea nuda, in hirsutis castaneorum operculis absconditis fructus discipulorum: ita in eis divinum sensum altius perscrutantur.»

Scopus et finis horum Proverborum est cuique aetati, sexui, statui et generi hominum, in quovis rerum occursu leges recte agendi, normamque honeste vitae praescribere, qua Deo placeant, ut ab illo post modicos brevis hujus aevi labores aeterna felicitate et felici eternitate donentur, ac eandem sibi subditos, sive in domo et familia, sive in republica et regno perducat. Hunc finem initio libri indicat Auctor dicens: «Parabole Salomonis, ad sciendam sapientiam et disciplinam; ad intelligenda verba prudentiae, et sciendam eruditionem doctrine, justitiam, et iudicium, et aequitatem.» Quocirca vix alius inter S. Scripturae libros est hoc nostro ad dicendum, ad concionandum, ad persuadendum, ad ultimum mores hominum formandos reformandosque aptior; qua de causa ejus sententias crebro utitur S. Gregorius, qui optimus morum et virtutum est magister. Atque haec de causa sicut Ecclesiasticus, sic potiori jure hic liber vocetur *παραβολαι*, id est omnium virtutum praecipitor, ac *παραπρεσ*, id est praeparator ad imperium instruens Leonem filium cognomento Philosophum, hoc ultimum ei dat praecipitum: «Veterum sapientum sententias revolve, ut mores tuos omni ex parte excolas: multa enim in illis praecipia valde utilia reperies, praesertim in operibus Salomonis et scriptis Isocratis: adde etiam, si vis, Jesu Sirach documenta, et quibus multum civilis et regiae prudentiae haurire poteris.» Exstat in fine tomi V *Biblioth. SS. Patrum*. Hinc in Bibliis Arabicis hunc libro hic datur titulus: *Proverbia Salomonis sapientis, id est conciones ejus, qui regnavit in filiis Israel.* In Syriacis vero: *Liber Proverborum Salomonis, filii David, regis Israel.*

Dividunt Hebraei vetus Testamentum in tres partes, scilicet in Legem sive Pentateuchum, Prophetas et Hagiographa. Hagiographis accensent Proverbia ceterosque libros Salomonis. S. Augustinus tamen, lib. II *De Doctrina Christ.* cap. viii, dividens Scripturam veterem in historialem et prophetalem, prophetali libros Salomonis annumerat: praesertim quia, ut ipse eo operit lib. XVII *De Civit.* cap. xx, in hoc libro verba, proprie dicitur prophetiae de Christo et Ecclesia continentur, quod verissimum esse suis locis ostendam. Astant Rabbini Salomonem primo scripsisse Canticum Canticorum, cum adhuc esset juvenis, Proverbia in virili aetate, Ecclesiastem in senio. Vo-

rum ordo gradusque materiaram contrarium indicat, scilicet eum primo scripsisse Proverbia, deinde Ecclesiastem, denique Canticum, atque hoc ordine in Bibliis libri ponuntur. In Proverbiis enim incipientes erudit; in Ecclesiaste, proficientes; in Canticis, perfectos, uti dixi initio ex S. Hieronymo.

Verit hunc librum ex Hebraeo S. Hieronymus, ejusque versio est ea quam habemus in Latina Vulgata. Verum, quia tunc usitata, et toto orbe recepta erat versio septuaginta Interpretum S. Hieronymus, in eandem, etsi ab Hebraeo discrepantem, saepe declinat: qua de causa nostra versio non per omnia exacte et ad amissim respondet Hebraeo, sed ab eo subinde in Graecum deflectit, et, ut ita dicam, deviat. Ubi nota Septuaginta subinde nonnulla addere, quod modo non sunt in Hebraeo, sive quia illorum aetate ea exstant in Hebraeo, sive quod ipsi explanationis gratia nonnulla addiderint, uti addiderunt *ne attendas fallaciae auctoris*, cap. v, vers. 2: hoc enim tacite in sequentibus intelligitur; sive quod ipsi non tantum interpretes fuerint, sed et scriptores hagiographi, uti docet S. Augustinus, lib. IV *De Doctr. Christiana*, cap. vii, et lib. I *De Consensu Evang.* cap. lxvi. Afflati ergo Spiritu Sancto, poterunt ejus instinctu dicere sententias nonnullas, quae in Hebraeo non habentur, ideoque auctoritatem habent Canonicae Scripturae, atque ut tales eas recepit et probavit Ecclesia. Tum denique quod sententiae nonnullae ex uno loco in alium translatae sint, sive ab ipsis Septuaginta sive ab eorumdem collectoribus. Sic *Proverb. iv*, vers. ult., addiderunt: «Vias enim, quae a dextris sunt, novit Dominus; perverse vero sunt, quae a sinistris sunt. Ipse autem rectos facit cursus tuos, itinera autem tua in pace producet: nihil enim horum est in Hebraeo, nec in Chaldaeo. Porro a cap. x usque ad finem Proverborum, facile est discernere in editione Vulgata quae sententiae existant in Hebraeo, quae non: ille enim quibus sigillatim numerus in margine, ad indicandum ordinem versus, preponitur, exstant in Hebraeo; ille vero quibus numerus non preponitur, sed numero versus praecedentis adscribuntur, non exstant in Hebraeo: ut cap. x versus annexus versus 4: «Qui nititur mendaciis, hic pascit ventos, non exstat in Hebraeo, quia caret numero. Cap. lii versus annexus versus 11: «Qui suavis est in vini demoralationibus, in suis munitionibus relinquit contumeliam, non exstat in Hebraeo.»

Cap. xiv versus annexus vers. 13: «A Filio delososi nihil erit boni,» etc., non exstat in Hebraeo, neque ac annexus vers. 21: «Qui credit in Domino, misericordiam diligit.» Pari modo, ut ceteros omnes recenseam, non exstant in Hebraeo versus annexus vers. 5 et 27 cap. xv. Item annexus vers. 5 cap. xvi, item annexi vers. 16 cap. xvii et vers. 8 et 22 cap. xviii, et vers. 9 cap. xxii, et vers. 7 cap. xxiii, et vers. 10 et 20 (ubi duo sunt) cap. xxv, et vers. 10 cap. xxvii, et vers. 27 cap. xxix. Igitur versum, cui proprius non praefigitur numerus, scio non casare in Hebraeo. Nam Septuaginta interpretes sequitur Noster: ipso enim ea quae non inventit in Hebraeo, sed in Septuaginta, ex his descripsit, ne quid minus iis haberemus. Unde colligam versionem Vulgatam S. Hieronymi non esse puram putam ex Hebraeo, sed nonnulla ex Graecis addita, sive ab ipso S. Hieronymo, sive a quo alio.

Porro versio Septuaginta ubi pura est et sincera, olim Vulgata fuit, ideoque Canonica Scriptura, ac proinde etiamnulla talis est: at eandem subinde minus puram et sinceram esse, ex varietate lectionum quae in ea reperitur, liquet. Quare velle eam semper cum Hebraeo et Vulgata moderna conciliare, supervacuum est, imo impossibile. Ubi conciliatio facilis erit et proma, indicabo; ubi difficilis et violenta, praeteribo. Vulgatam enim modernam, velut genuinam S. Scripturam ab Ecclesia auctoritatem, explicare destino. Septuaginta fere sequitur Syrus Interpres, Moses Bar-Cepha vetus auctor et ipse Syrus, lib. *De Paradiso*, parte I, pag. 307: «Sciendum est, inquit, vetus Testamentum pluribus translationibus ex Hebraeo lingua in Graecam esse transpositum; Syriacae vero redditum esse, una quidem interpretatione ex ipso Hebraeo, altera vero ex Graeco.» Verum Syra versio, quae modo exstat, ex Graeco traducta videtur: passim enim cum eo consentit, paucis exceptis.

Denique, ut ad oculum videatur quam Salomon haec libris sit accuratus sapientiae ethicaeque magister, quamque ejus dogmata secuti sint posterius sapientes, praesertim Siracides auctor Ecclesiastici, qui Salomone 340 annis fuit posterior, ponam hic ex ordine gnomas Siracidae illustres, quas ipse ex Salomone part. «Quod rem et sensum, partim verbotenus deponit, partim mutatus est, uti sequentia utriusque parallelae ostendent: quae ex re mira pariter videbitur Siracidis cum Salomone in doctrina harmonia et consensu.»

PARALLELA

JESU FILII SIRACH IN ECCLESIASTICO,

1. Omnis sapientia a Domino Deo est, et cum illo fuit semper, et est ante ævum, cap. 1, vers. 4.
 2. Prior omnium creata est sapientia, et intellectus prudentie ab ævo, vers. 4.
 3. Et effudit illam super omnia opera sua, et suocer omnem carnem, vers. 10.

4. Initium sapientie timor Domini, vers. 16.

5. In igne probatur aurum et argentum; homines vero receptibiles in camino humilificationis, cap. 11, vers. 8.
 6. Altiora te ne quaesieris, et fortiora te ne scrutatus fueris, cap. 11, vers. 22.

7. Noli anxius esse in divitiis injustis; non enim proderunt tibi in die obductionis et vindictæ, cap. 7, vers. 10.

8. Cum iracundo non facies rixam, et cum audace non eas in desertum, cap. 11, vers. 19.
 9. Ne des fornicariis animam tuam in ullo, ne perdas te et hereditatem tuam, cap. 11, vers. 6.

10. Secundum iudicem populi, sic et ministri ejus, cap. 1, vers. 2.

11. Servo sensato liberi servient, vers. 28.

12. Melior est qui operatur et abundat in omnibus, quam qui gloriatur et eget pane, vers. 30.
 13. Priusquam audias, ne respondeas verbum, cap. 11, vers. 8.

14. Est qui locupletatur parce agendo, etc. Et nescit quod tempus præteriet, et mors appropinquet, et reliquet omnia aliis, et morietur, vers. 18.

15. In bonis viri, inimici illius in tristitia: et in malitia (afflictione) illius, amicus agnitus est, cap. 11, vers. 4.

16. Et si humiliatus vadat curvus, adice animum tuum, et custodi te ab illo, vers. 14.

17. Dives injuste egit, et fremet; pauper autem læsus faciebit, cap. 11, vers. 4.

18. Dives commotus confirmatur ab amicis suis; humilis autem, cum ceciderit, expelletur et a notis, cap. 11, vers. 25.

ET SALOMONIS IN PROVERBIIS, ECCLESIASTE, SAPIENTIA.

1. Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio, Prov. cap. viii, vers. 22.

2. Ab æterno ordinata sum, et ex antiquis, antequam terra fieret, vers. 23.

3. Quando præparabat celos, aderam, etc., vers. 27.

- Cum eo eram cuncta componens, etc., et delicias meæ esse cum filiis hominum, vers. 30.

4. Timor Domini principium sapientie, cap. 1, vers. 7.

5. Tanquam aurum in fornace probavit eos, et quasi holocausti hostiam accepit illos, Sap. cap. 11, vers. 6.

6. Qui scrutator est majestatis; opprimetur a gloria, cap. xxv, vers. 27.

7. Qui confidit in divitiis suis, corruet; justi autem quasi virens folium germinabunt, cap. xi, vers. 28.

8. Noli esse amicus homini iracundo, neque ambules cum viro furioso, cap. xxi, vers. 24.

9. Ne des alienis honorem tuum, et annos tuos crudeli: ne forte implentur extranei viribus tuis, et labores tui sint in domo aliena, Prov. v, 9.

10. Princeps, qui libenter audit verba mendacii, omnes ministros habet impios, cap. xxix, vers. 12.

11. Servus sapiens dominabitur filiis stultis, et inter fratres hereditatem dividet, cap. xvii, vers. 2.

12. Melior est pauper et sufficiens sibi, quam gloriosus et indigens pane, cap. xii, vers. 9.

13. Qui prius respondet quam audiat, stultum se esse demonstrat, et confusione dignum, cap. xviii, vers. 13.

14. Unus est, et secundum non habet, non filium, non fratrem; et tamen laborare non cessat, etc., nec recogitat dicens: Cui laboro, et fraudo animam meam bonis? Eccl. cap. iv, vers. 8.

15. Omni tempore diligit qui amicus est, et frater in angustiis comprobatur, cap. xvii, vers. 17.

16. Quando submisit vocem suam, ne credideris ei: quoniam septem nequitie sunt in corde illius, cap. xxvii, vers. 23.

17. Cum obscurationibus loquetur pauper, et dives effabitur rigide, cap. xviii, vers. 27.

18. Divitiæ addunt amicos plurimos: a paupere autem et hi, quos habuit, separantur, cap. xix, vers. 4 et 7.

- Fratres hominis pauperis oderunt eum; insuper et amici procul recesserunt ab eo.

JESU FILII SIRACH IN ECCLESIASTICO,

19. Ante obitum tuum operare justitiam: quoniam non est apud inferos invenire cibum, cap. xiv, vers. 17.

20. Beatus vir qui in sapientia morabitur, etc., qui respicit per fenestras illius, et in januis illius audiens, vers. 23 et 24.

21. Longe abest a superbia et dolo, cap. xv, vers. 7.

22. Non dixeris: Per Deum abest; quas enim odit, ne feceris, vers. 41.

23. Ante hominem vita et mors, bonum et malum: quod placuerit ei, dabitur illi, vers. 48.

24. A mortuo quasi nihil, perit confessio. Confiteberis vivens, vivus et sanus confiteberis, et laudabis Deum, cap. xvii, vers. 26.

25. Operarius ebriosus non locupletabitur: et qui spernit modica, paulatim decidet, cap. xix, vers. 4.

26. Qui multis utitur verbis, lædet animam suam: et qui potestatem sibi sumit injuste, odietur, cap. xx, vers. 8.

27. Ex ore fatui reproborabitur parabola: non enim dicit illam in tempore suo, vers. 22.

28. Xenia et dona exerceant oculos iudicum, et quasi mutus in ore avertit correptiones eorum, vers. 31.

29. Scientia sapientis tanquam inundatio abundabit, et consilium illius sicut fons vite permanet, cap. xxi, vers. 16.

30. Fatuus in risu exaltat vocem suam: vir autem sapiens vix tacite ridebit, vers. 23.

31. Arenam, et salem, et massam ferri facilius est ferre quam hominem impudentem, cap. xxii, vers. 48.

32. Ego ex ore Altissimi prodivi, primogenita ante omnem creaturam, cap. xxiv, vers. 5.

- Ab initio et ante sæcula creata sum, vers. 14.

33. Ego feci in cælis ut oriretur lumen indeficiens: gyrum cæli circumivi sola, et profundum abyssi penetravi, et in fluctibus maris ambulavi, et in omni terra stelli, vers. 6 et 7.

34. Transitio ad me omnes qui concupiscitis me, et a generationibus meis implemini: spiritus enim meus super vel dulcis, et hereditas mea super mel et farinam, vers. 26.

35. Gratia super gratiam, mulier sancta et pudorata, cap. xxvi, vers. 49.

36. Qui denudat arcana amici, fidem perdit, et non inveniet amicum ad animum suum, cap. xxvii, vers. 17.

ET SALOMONIS IN PROVERBIIS, etc.

19. Quodcumque facere potest manus tua. Instanter operare; quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas, Eccl. cap. ix, vers. 10.

20. Beatus homo qui audit me, et qui vigilat ad fores meas quotidie, et observat ad postes ostii mei, cap. viii, vers. 34.

21. Arrogantiam et superbiam, et viam pravam, et os bilingue detestor, vers. 43.

22. Insapientia hominis violat, vel vastat vias ejus: Deum autem causatur, vel accusat, in corde suo, cap. xix, 3. Quæ verba sicut Proverb. iuxta Septuaginta citat S. Augustinus, De Gratia et libero arbitrio, cap. 11.

23. Considera quod hodie proposuerim in conspectu tuo vitam et bonum, et e contrario mortem et malum, Deuter. xxx, 45.

24. Non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te, etc. Vivens, vivens ipse confitebitur tibi, Isaie cap. xxxviii, vers. 18.

25. Vacantes poculis, et dentes symbola consumuntur, et vestietur pannis dormitatio, cap. xxiii, vers. 21.

26. In multiloquio non deerit peccatum: qui autem moderatur labia sua, precantissimus est, cap. x, vers. 19.

27. Quomodo pulchras frustra habet claudus fibias: sic indecens est in ore stultorum parabola, cap. xxvi, vers. 7.

28. Nec accipies munera, que eliam exerceant prudentes et subvertunt verba justorum, Exodi cap. xxiii, vers. 8.

29. Torrens redundans fons sapientie, cap. xviii, vers. 4.

- Fons vite eruditio possidentis, cap. xvi, 22.

30. Sicut sonitus spinarum ardentium sub olla, sic risus stulti, Eccl. cap. vii, vers. 7.

31. Grave est saxum, et onerosa arena: sed ira stulti utroque gravior, cap. xviii, vers. 3.

32. Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio. Ab æterno ordinata sum, cap. viii, vers. 22.

33. Quando præparabat celos, aderam: quando certa lege et gyro vallabat abyssos, etc., quando appendebat fundamenta terræ, vers. 27.

34. Nunc ergo, filii, audite me: Beati, qui custodiunt vias meas. Audite disciplinam, et estote sapientes. Beatus homo qui audit me, etc. Qui me invenit, inveniet vitam, et hauriet salutem a Domino, vers. 32.

35. Qui invenit mulierem bonam, invenit bonum. Septuaginta, invenit χάριτα, id est gratias, cap. xviii, vers. 22.

36. Qui ambulat fraudulentè, revelat arcana: qui autem fidelis est animi, amici celat commissum, cap. xi, vers. 13.

JESU FILII SIRACH IN ECCLESIASTICO,

37. Qui in altum mittit lapidem, super caput ejus cadet, vers. 28.
 Qui foveam fodit, incidet in eam, vers. 29.
 38. Quasi lutum figuli in manu ipsius, plas-mare illud et disponere, etc. Sic homo in manu illius qui se fecit, cap. XXXIII, vers. 13.
 39. Qui timet Popinum, nihil trepidabit, et non pavebit: quoniam ipse est spes ejus, capite XXXIV, vers. 19.
 40. Dona iniquorum non probat Altissimus, nec respicit in oblationes iniquorum, vers. 23.
 41. Non apparebis ante conspectum Domini vacuus, cap. XXXV, vers. 6.
 42. Quis credit ei qui non habet nidum, et de-flectens ubicumque obscuraverit, cap. XXXVI, vers. 28.
 43. Omnia quæ de terra sunt, in terram con-vertentur, et omnes aquæ in mare revertentur, cap. XL, vers. 11.
 44. Substantiæ iniquorum sicut fluvius sicca-buntur, et sicut tonitruum magnum in pluvia per-sonabunt, vers. 13.
 45. Nepotes impiorum non multiplicabunt ra-mos, et radices immundæ super cacumen petrae sonant, vers. 13.
 46. Curam habe de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi, quam mille thesauri pre-tiosi et magni, cap. XLV, vers. 13.

Cetera quæ a cap. XLV usque ad finem libri tradit Siracides, elogium sunt Salomonis, Davidis, Mosis, Patriarcharum et Prophetarum, quæ ex proprio cujusque libro, historia vel prophetia petita esse, adeoque illorum esse compendia, cuius ea inspicienti liquet.

Porro adeo Siracides Salomonis fuit assecla, discipulus et simul, ut Patres plerique, æque ac recentiores librum Ecclesiastici Salomoni a-scribant; quasi Salomon sententiarum ejus sit auctor, Siracides vero earundem duntaxat col-lector et descriptor. Quocirca S. Augustinus cæte-risque Patres Ecclesiasticum Salomonis nomine in-dignant etantique, uti multis ostendi præmio in Ecclesiasticum.

Quapropter uno hoc tomo, si fieri possit, totam sapientiam Salomonis, puta Proverbia, Ecclesias-ten, Sapientiam, et forte Canticum Canticoorum, complecti destino; quæ ac totam Siracidis sa-pientiam uno tomo complexus sum, præsertim quia multas Salomonis sententias in Siracide, qui eas a Salomone mutuatus est, exposui. Quare illas eodem remittam, ne jam dictum dicam, et actum agam.

ET SALOMONIS IN PROVERBIIS, ETC.

37. Qui fodit foveam, incidet in eam, et qui volvit lapidem, revertetur ad eum, cap. XXVI, vers. 27.
 38. Sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea domus Israel, Jerem. cap. XVIII, vers. 6.
 39. Justus quasi leo confidens, absque terrore erit, cap. XXVIII, vers. 1.
 40. Victimæ impiorum abominabiles Domino: vota justorum placabilia, cap. xv, vers. 7.
 41. Non apparebis in conspectu meo vacuus, Eccli. cap. XLIII, vers. 13.
 42. Sicut avis transmigrans de nido suo, sic vir qui derelinquit locum suum, Proverb. cap. XXVII, vers. 8.
 43. Ad locum unde exeunt, flumina revertun-tur, ut iterum fluant, Eccl. cap. I, vers. 7.
 44. Quasi tempestas transiens non erit impius: justus autem quasi fundamentum sempiternum, Proverb. cap. X, vers. 23.
 45. Spuria vitulamina non dabunt radices al-tas, nec stabile firmamentum collocabunt. Et si in ramis in tempore germinaverint, infirmiter posita, a vento commovebuntur, et a nimietate ventorum eradicabuntur, Sap. cap. IV, vers. 3.
 46. Melius est nomen bonum, quam divitiæ multe: super argentum et aurum, gratia bona, ut scilicet sis in gratia et benevolentia aliorum, Proverb. cap. XXII, vers. 1.

Denique subinde similes Siracidis et aliorum sapientium, etiam Philosophorum, sententias ci-tabo, quæ Salomonis sui similibus vel lucem vel decus afferunt, tum ut rivos suo fonti restituam: a Salomone enim singuli sua hauserunt; tum ut ostendam quanta sapientia, id est veritas et vir-tutis, sit vis, utpote quam etiam infideles, puta idololatræ et hæretici, subinde negare non sint ausi, esto in aliis multis cæciterint, turpiterque errarint. Idipsum enim doctores orthodoxy facien-dum esse præclare docet S. Augustinus, lib. II De Doctrina Christiana, cap. XL: « Philosophi au-tem, ait, qui vocantur, si qua forte vera et fidei nostræ accommodata dixerint, maxime Platonicæ, non solum formidanda non sunt, sed ab eis etiã tanquam injustis possessoribus in usum nostrum vindicanda. Sicut enim Egyptii non solum idola habebant, et onera gravia, quæ populus Israel de-testaretur et fugeret, sed etiam vasa atque orna-menta de auro et argento, et vestem, quæ ille po-pulus exiens de Egypto sibi potius, tanquam ad usum meliorem clanculo vindicavit, non auctori-tate propria, sed præcepto Dei, ipsis Egyptiis nescienter commodantibus ea quibus non bene

utabantur: sic doctrinæ omnes Gentilium non solum simulata et superstitiosa figmenta, graves-que sarcinas supervacaneæ laboris habent, quæ unusquisque nostrum duce Christo de societate Gentilium exiens debet abominari atque devitare; sed etiam liberales disciplinas usi veritatis ap-iores, et quædam morum præcepta utilissima continent, de quæ ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos: quod eorum tanquam aurum, quod non ipsi instiluerunt, sed de quibusdam quasi metallis divinæ providentiæ, quæ ubique infusa est, eruerunt, et quo perverse atque injuriose ad obsequia dæmonum abutuntur; cum ab eorum misera societate sese animo separat, debet ab eis auferre Christianum ad usum justum prædicandi Evangelii, » Act. VII. Plura hæc de re dixi, præmio in Ecclesiasticum. Porro in hæc re cavenda est nimia licentia, quæ nonnulli in Gen-tilium libris versali, S. Scripturam ad Gentilium

historias, ritus et mores, quos mente præconce-perunt, accommodant, imo explicant, cum potius hæc omnia S. Scripturam velut pedissequæ domi-nam, ut ait S. Augustinus, subsequi, illicque sub-serveire debeant. Idem olim vitio datum fuit Ar-nobio, qui grandior a gentilismo ad Christianis-mum conversus in scriptis subinde gentilizat, eo quod non aliis quam Gentilium litteris imbutus, non aliud sapere, nec eloqui posset, quam quæ tot annis in Gentilibus legerat et didicerat. Sed venia ei danda, quod vix catechumenus pro Christianis dira persecutione vexatis, de Chris-tiana religione, quam necdum plene noverat, apologiam scripserit. Quid enim mirum si Gen-tilium adhuc Gentilitatis illi nævos inspersionis? Qui ergo in S. Scripturam scribere destinant, maturius et citius, a politici litteratura ad sacram se transferant, eaque plane mentes imbuan-t oportet.